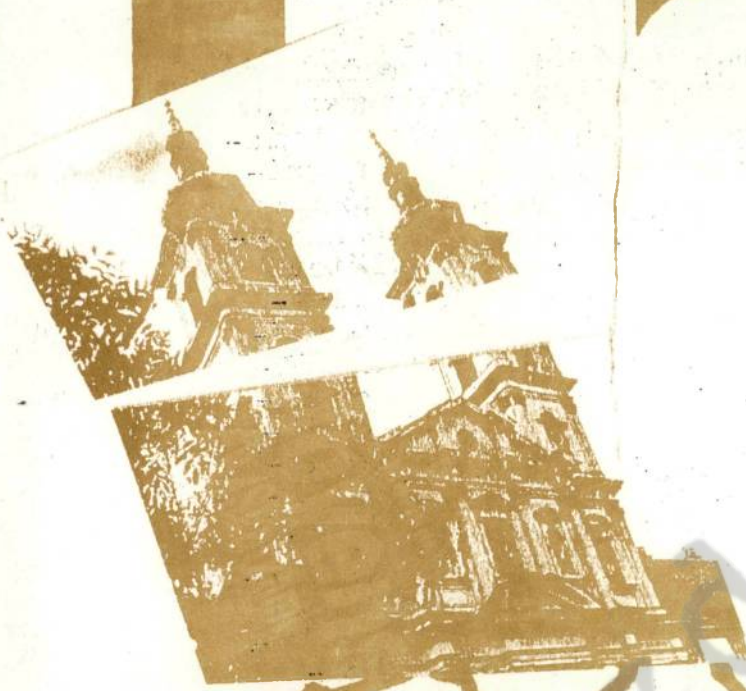

Slovenska

Pravda.sk

LAS

Behu ľudom pravdu

Ján Sokol v Piešťanoch v rodčov j... v slabých so... petu so starými... ňčke. Otec, stav... ň ťažko pr...

VI
Slovensk
Skutkami

NAŠI

Jána biskup Soštin

SOKOLA

Moas. Mariánskeho coku

Matke

BISKUPI

S L O V O K N A R O D U

Počas svojej viac než tisícročnej existencie nebol ešte náš národ v situácii, v akej sa nachádza dnes: Na jednej strane je to stav duchovného útlmu, mravného úpadku, hospodárskej stagnácie a umelo živenej vzájomnej nedôvery a nevraživosti, na druhej zase črtajúca sa perspektíva istého posunu v myslení súčasnej generácie, veštiaca aj neodkladné zmeny v sociálno-ekonomickej sfére.

Niekoľkonásobné celonárodné sklamaná, často sprevádzané postihmi až existenčného dosahu, a z nich vyplývajúca celkové apatia, nedôvera a utlačnutie sa do svojho súkromia spôsobili, že zmeny v politickej klíme u našich okolitých susedov zástihli náš národ nepripravený tak v politickej, ako aj ekonomickej oblasti. Príčiny pretrvávajúceho nepriaznivého stavu, ktorý sa stal v poslednom čase témou vášnivých debát vnútri uzavretých spoločenstiev, v súkromí i na verejných fórach, možno hľadať predovšetkým v strate historickej kontinuity, ústupe od veľkých mravných postulátov a v zanedbaní rozvíjania demokratických tradícií na všetkých úrovniach spoločenského života. To všetko ani za najpriaznivejších okolností nemožno zmeniť zo dna na deň šibnutím čarovného prútika. Možno však pre nápravu tohto stavu prísť zo svojho postu, v tichosti, bez okázalých rečí a fráz, bez nacionalistických vášní, avšak zo skutočnej lásky k národu a k svojej vlasti: nájsť si svoju vlastnú cestu napojenia sa na jeho najlepšie snaženia a tradície.

Zničovúci účinok na celkový stav spoločnosti mala predovšetkým premyslená stratégia rozleptávania najrôznejších väzieb, či už lokálnych, rodových, rodinných, náboženských, národných alebo iných, ako aj snaha o celkový posun hodnotových kritérií tak, aby sa vymkli tradičným predstavám o morálke, ktoré boli donedávna zárukou istej stability rodinného a spoločenského života. Odklon od vžitých zásad morálky, osobnej a profesionálnej cti spôsobil bujnenie negatívnych javov, ktoré sa prejavujú na každom kroku. Nízka úroveň organizácie práce a kvality riadenia, konzumný spôsob života, korupcia v dosiaľ nevídanom rozsahu, zhubne rozožierajúca takmer všetky väzby v rámci spoločnosti, neefektívne hospodárenie, rozkrádanie vo veľkých rozmeroch, svojvoľné zaobchádzanie s bohatstvom národa a obohacovanie sa na jeho úkor, neuvážené zásahy do prírody a jej doslovné drancovanie, vandalstvo, znižujúce dojem o kultúrnej vyspelosti národa - to všetko sú, žiaľ, sprievodné znaky súčasného života našej spoločnosti.

Pod fakt, že nám európsky rýchlik nezadržateľne uniká - a vzdialenosť sa stále zväčšuje - sa svojim dielom podpísalo aj naše školstvo notoricky známymi a toľko diskutovanými nedostatkami. Pokiaľ ide o rast vzdelanosti, nemožno povedať, že by bola z hľadiska kvality zaznamenal nejaký pozoruhodný pokrok. Nedeje sa náprava ani v spoločobe výberu uchádzačov o štúdium na stredné a vysoké školy,

ani v zmene náplne štúdia tak, aby absolventi svojou odbornosťou a celkovou pripravenosťou mohli držať krok s vyspelou cudzincou. V neposlednom rade sú to tiež značné obmedzenia v styku so zahraničnými odborníkmi, pričom ojedinele vytvorené možnosti sú poväčšine viac výsledkom súkromných aktivít a osobných kontaktov, než iniciatívy príslušných inštitúcií. Pri pracovných stykoch s cudzincou stále nehrá rozhodujúcu úlohu špičková odborná úroveň a hľadisko efektívnosti, ale celkom iné kritériá výberu, po splnení ktorých zahraničná cesta, či stáž vybratého uchádzača obvykle nie je prínosom, ale práve naopak - národohospodárskou stratou. Takýchto strát nájdeme na každom kroku neúrekom, pričom nikoho zo zodpovedných netrápi, že náš spoločný krajec sa stále stenčuje.

Národnej veci nijako neprospieva, ba priamo škodí neustále skresľovanie skutočnosti, vedomé zastieranie nedostatkov a nedôslednosť v ich odstraňovaní, pokiaľ sa vôbec nejakej deje. Generáli politického a spoločenského života, či otcovia miest stále v plnej miere neprevzali spolu s obsadenými postami aj zodpovednosť, ktorá pri správnej vláde kráča ruka v ruke s mocou. Ak by mali skutočný záujem o zverené hodnoty, nemohli by jednoducho dopustiť, aby doslova pred ich zrakmi chátrali pamiatky minulosti, pustli celé priestranstvá, vytrácala sa aktivita ľudí. Príčiny sú často v samotnom mechanizme vzťahov, kde ani sebaobetavejšia iniciatíva ochotného aktivistu nemá nádej na úspech. Ak k tomu pridáme nekultúrnosť prejavu veľkej časti obyvateľstva a jeho tvrdú bezohľadnú honbu za výhodami, nelichotivý obraz celkového stavu v národe máme dokreslený. Jeho kontúry sa síce zdajú na prvý pohľad čierne, ale pri snahe o nápravu je potrebné vychádzať z reality, a nie z fráz zahalených do ružového oparu, či z uspokojených predtáv, novozbohatlickej smotánky, takých vzdialených každodenným problémom naproti väčšiny obyvateľstva.

Vytváranie paralelných štruktúr, o ktorých sa v poslednom čase stále častejšie hovorí ako o naliehavej nutnosti, sa nedeje v dôsledku nadbytku demokracie a glasnosti, ale kvôli jej stálemu nedostatku. Zdanie kritičnosti nemôže natrvalo nahradiť konštruktívnu kritiku samotnú, iba proklamovaná sloboda je nezameniteľná so skutočnou slobodou, strojená angažovanosť nenahradí úprimnú aktivitu ľudí prameniacu z ich vnútorného presvedčenia o prospešnosti svojho vkladu. Občania chcú byť obcznamení s rozhodnutiami, ktoré sa doposiaľ diali za ich chrbtom a za zatvorenými dverami, najmä pokiaľ sa ich priamo dotýkajú. Veria v to, že ak niekomu prejavili svoju dôveru, je jeho povinnosťou referovať o svojich zámeroch a činoch vykonávaných z ich poverenia. Nehovoriac o tom, že tieto činy by nemali sledovať osobný prospech a vedome poškodzovať záujmy ľudu.

Veľmi dobre si uvedomujeme, že príčiny tohto stavu spočívajú predovšetkým v ľudskej oblasti. Hľadanie východísk z tejto situácie, hocao vynútené a oneskorené, by sa malo stať spoločným programom všetkých vrstiev národa. Účinným však môže byť iba v otvorenom dialogu, ktorý umožní dospieť k optimálnemu riešeniu, pretože len tak je šanca realizovať ho na všetkých úrovniach a s plným zaujatím tých, ktorých sa v konečnom dôsledku dotýka. Cieľom je dosiahnutie radostného pocitu spolupatričnosti, duchovné o- vzdušie utvárané ideami lásky, pravdy a dobra, ktoré sa už samy osebe stávajú prostredím, kde sa nemôžu nadiho užiť ľudia bez charakteru, zistní a podlí, s protichodnými názormi na svet. V takejto životnej atmosfére sa každý protihumánny čin okamžite deklasuje, pretože vo svetle vysokých hodnotových kritérií ho nanič už v zárodku odhalí.

Nemožno sa domnievať, že sa očakované zmeny udejú z iniciatívy tých, ktorí tento stav spôsobili, alebo mu celé desaťročia nečinne prízerali, využívajúc plnými dúškami všetky výhody svojho postavenia. Tí, ktorí sú ešte ochotní priznať si svoj podiel na tomto stave môžu byť prizvaní naneajvyš k náprave toho, čo spôsobili. Neodozierne sú následky najmä v morálnej oblasti, čo sa nutne premietlo do všetkých sfér ľudskej činnosti.

Slovenský národ s nádejou očakáva zjavenie sa vedúcej osobnosti, ktorá v sebe spája vyspelé moderné myslenie a intelekt s tradíciou, poňikavosťou a prebojnosťou s pochopením náboženského criteria veľkej časti národa, charakter so schopnosťou dôsledne presadzovať záujmy a oprávnené požiadavky ľudu, ktoré sú v zhode s jeho odvekou túžbou po slobode a nezávislosti.

Táto výzva je určená všetkým čestným Slovákom bez ohľadu na ich svetozor, spoločenské postavenie, či stranícku príslušnosť. Je adresovaná najmä tým, ktorí si dokázali podržať svoj charakter, nenaleteli výhodám, nepodľahli zvedom a nezatrpkli v nepohode. Sila človeka spočíva v jeho charaktere a tí, ktorí sú v tomto zmysle bezúhonnými, sú skutočným predvojom národa a jeho svedomím.

Voláme k spolupráci čestných politikov, špičkových odborníkov, historikov, umelcov, pracovníkov masmédií, filozofov, knazov, ochranárov, športovcov, robotníkov a roľníkov, učiteľov, mládež, príslušníkov oficiálnych i neoficiálnych štruktúr a vyzývame vás k zbúraní bariér

vyplývajúcich z presadzovania úzkych skupinových alebo individuálnych záujmov, k odstráneniu vzájomnej neznášanlivosti, k preštrukturalizovaniu celého nášho života. Je najvyšší čas čeliť hroziacej strate národnej identity aktivizáciou posledných zvyškov zdravých síl národa. Žiada si to istú vnútornú organizovanosť premietnutú do najrôznejších oblastí: počnúc výukou až po vzájomnú pomoc v bežných záležitostiach života. Obnoviť zmysel pre česť, hodnôtú slova, národnú hrdosť, prinavrátiť obsah pojmom rodina, vlasť, národ - to je úloha dna, úloha každého poctivo zmýšľajúceho Slováka.

Ak majú byť naše dejiny skutočným zdrojom poučenia a prameňom národnej hrdosti, nemožno ich naďalej redukovať na výslednicu materiálno-ekonomických vzťahov. Postavám a dejom je treba vrátiť ich vnútorný rozmer, vznešenosť a heroickým činom ich skutočnú motiváciu. Národným dejateľom a ich činy, zaprášené štyridsaťročným zabudnutím je opäť potrebné vrátiť na stránky učebníc očistených od nezaslúženej poškvry.

Okrem každodenných príležitostí vypovedať o úrovni našej pospolitosti svojim vlastným životom poskytujú možnosť obnoviť duch národa oslavy výročí významných Slovákov, starostlivosť o pamätihodnosti, vyhľadávanie archívnych dokumentov, podpora a rozvoj národne orientovaného hudobného, slovesného a výtvarného umenia, zapracovanie Slovákov vo svete, osadzovanie nových pamätníkov význačným redákom, poriadanie prednášok z politológie, histórie, filozofie, či dejín umenia. Cieľom je celkové pozdvihnutie nášho národného života na úroveň okolitých vyspelých národov. Obraciame sa aj na krajanské spolky v zahraničí s úmyslom rozšíriť neformálne kontakty na všetky oblasti spoločenského diania. V každom bratskom vzťahu je obsiahnutá snaha viacej dať, než prijať - aj na tomto poli je veľa čo naprávať.

Tieto riadky chcú byť jedným z podnetov k zahájeniu širokej celonárodnej diskusie o najpálčivejších problémoch nášho života, ktoré je potrebné s nástojčivou neodkladnosťou riešiť, ak si máme v rodine napredujúcich a prosperujúcich európskych národov zachovať v budúcnosti aspon niektoré z pozícií druhého sledu. Realistický odhad napovedá, že súčasné pokračujúce nekvalifikované využívanie potenciálu národa by zakrátko ohrozilo samotnú jeho existenciu.

Martin Kovan

ÚVAHA O NENÁSILNOM ODPORE

Žije medzi nami určitá časť veriacich, ktorí sú presvedčení o tom, že aktívne odporovať zlu je neevanjeliové. Kresťanské náboženstvo vraj vyžaduje od prívržencov pasívne znášanie zla a kresťan mení svet tým, že toto utrpenie obetuje Bohu. Takéto chápanie možno pravdivo nazvať opiom a väčšina veriacich viac alebo menej jasne cíti, že tu niečo nie je v poriadku, že opak je pravda. Kresťan má odporovať zlu aktívnejšie ako ktokoľvek iný, pretože zlo je spoločným nepriateľom Boha i ľudí.

Pôjde nám teraz o politické prostriedky, ktoré možno využiť v zápase o náboženské a občianske práva, pretože na takýto zápas môže skôr dozrieť situácia a bolo by nesprávne nepripraviť sa na ňu. Predmetom zápasu sú všetky formy potláčania náboženských a ľudských práv, o ktoré nás chce pripraviť organizované zlo a dôvodom zápasu je povinnosť zachovania a zveladenia pokladu Božieho posolstva pre súčasníkov i nasledovníkov.

Problémom môže byť výber prostriedkov. Či nie sme svedkami početných prípadov, keď "posledný stav vecí je horší ako predchádzajúci?" Existujú také prostriedky aktívnej zmeny udalostí, ktoré by presvedčali a neodráždili, ktoré by boli dosť dôrazné a neurážali, ktoré by liečili a nezranovali?

Ak budeme vyberať metódu podľa týchto kritérií, skoro vylúčime veľkú skupinu násilných metód, ktoré ospravedlňujú násilné protipatrenia a ktorými sa zlo umocňuje. Zostávajú nám metódy nenásilné, ktoré môžeme rozdeliť na aktívne a pasívne.

Princípom pasívneho odporu je vnútorný nesúhlas so zlom a prípadne jeho pretavenie v obeť Bohu. Pasívny odpor vylučuje vonkajší prejav nesúhlasu a preto môže byť nedôstojný človeka. Všetko mimo tohto je aktívny odpor. Pasívny postoj by sme mohli považovať za minimum a pretrvávajúce v nom za ospravedlniteľné až po vyčerpaní všetkých iných povolených možností. Mahátma Gándhí zdôrazňoval, že aktívne nenásilie je zbraňou silných, kdežto pasívne nenásilie a násilie sú zbraňou slabých /rozumej duchovne slabých/.

Aktívny odpor má dva základné stupne. Prvým je uvedomelá a aktívna občianska nespolupráca so zlom, druhým je občianska neposlušnosť. Občianska nespolupráca v našich podmienkach môže zahrňať vystúpenie z funkcií, spoločenských organizácií, nezúčastňovanie sa politických schôdzí, ocláv, odmietanie vyznamenaní, bojkotovanie masovokomunikačných prostriedkov a pod. Cieľom je pokiaľ možno najväčšia izolácia vlády prevádzajúcej nespravodlivú politiku. Keď v Indii začali Abdikovať starostovia dedín na svoje funkcie, v tisícoch

dedín nemal kto prečítať vládne nariadenie a Briti tým stratili kontakt s vidčekom. Zmena v poradí hodnôt nastala po Gándhího výzve vzdať sa britských významaní. Ľudia ich začali zahadzovať, pretože to, čo bolo predtým poctou, stalo sa symbolom kolaborácie s kolonistami.

Občianska neposlušnosť je najvyššou formou nenásilného odporu a zahŕňa širokú škálu protestov proti nespravodlivým zákonom a praktikám a cieľom upútať pozornosť na ich nespravodlivosť a tak dosiahnuť ich zmenu, až po demonštratívne porušovanie. Pozor ! Cieľom nie je zvrhnutie vlády, alebo niekoho v nej, ale len a len zmena nespravodlivého zákona na spravodlivý. Na rozdiel od revolucionárov sa účastník občianskej neposlušnosti dobrovoľne podrobuje zatknutiu a trestu za porušenie nespravodlivého zákona. Z toho vyplýva, že občianska neposlušnosť neznamená pohrdanie zákonom. M.L.King povedal: "Domnievam sa, že jedinec, ktorý poruší zákon, o ktorom mu svedomie hovorí, že je nespravodlivý a dobrovoľne prijíma trest a väzenie, aby prebudil svedomie spoločnosti, v skutočnosti preukazuje najvyšší rešpekt k zákonu." Je zrejmé, že na takúto formu odporu je potrebná dlhá vnútorná príprava pozostávajúca zo sebaočistenia, vybudovania si milujúceho a úctypiného zmysľania o všetkých ľuďoch, schopnosti nechať sa vyprovokovať k hnevu, násiliu a odplácaniu a schopnosti znášať hnev protivníka. Neodplácanie zahŕňa i nadávanie a kliatie, ba i neprajné myšlienky. Gándhí hovoril, že chce milovať i diabla, ale nenávidieť diabolstvo. A ešte jedna vec je veľmi dôležitá v procese vnútornej prípravy: sebvýchova proti strachu. A kresťania sa skutočne nemajú čoho báť, pretože utrpenie pre spravodlivosť na tomto svete znamená zväčšovanie si pokladu v nebi a smrť je pochodom do plnšieho života s Bohom. No a čím ešte možno zastrašiť človeka, ktorý sa nebojí smrti ? Bez strachu širokých vrstiev by sa neudržala ani jedna tyrania. To platilo i pre Indiu ovládanú Britmi v Gándhího časoch. Všade panoval strach pred všemocnou políciou, pred neľudskými podmienkami väznic, pred vojskom a úradmi, pred nezamestnanosťou a hladom. Preto prvá Gándhího výzva znela: "Nebojte sa ! Zdvihnite hlavy ! Dívajte sa protivníkovi priamo do očí !" Gándhí ľudí učil, aby väzenie považovali za "hotely Jeho Veličenstva." Keď neskoršie vláda zahájila masové zatýkanie, stalo sa čo nečakala. Tisíce ľudí odchádzalo do žalárov dobrovoľne. Byť uväznený bolo považované za česť. Väzenie úplne stratilo svoju funkciu. Stávalo sa dokonca, že dozorcom bola sľubovaná odmena a povýšenie, ak sa im podarí prehovoriť niektorého člena kongresu na útek ...

Stojí za zmienku názor sv. Augustína, ktorý sa vyslovil, že nespravodlivý zákon nie je zákonom. A dávno predtým Aristoteles upozorňoval, že povinnosť občanov voči štátu nie je absolútna a že dobrý občan môže byť zároveň zlým človekom. Príkladom nespravodlivého zákona u nás je Zákon o štátnom dozore nad cirkvami.

Často som spomínal M. Gándhího, preto na záver jeho výrok, v ktorom sa iste skrýva veľká časť tajomstva úspechu nenásilného hnutia vedeného týmto novodobým svätcom: "V srdci človeka prebieha večný zápas síl tmy a svetla, a kto nemá kotvu modlitby, bude porazený silami tmy. Človek modlitby bude žiť v mieri so sebou samým a s celým svetom. Človek, ktorý prechádza životom bez modlitby srdca je úbohý a buduje úbohý svet. Modlitba je jediný spôsob vnášania poriadku, pokoja a odpočinku do našich každodenných snažení."

J.K.

A R I S T O K R A T I

Gróf János Esterházy sa narodil 14.3.1901 vo Veľkom Záluží pri Nitre, kde mala jeho rodina veľkostatok. Boli príslušníci sedmohradskej vetvy šľachtického rodu Esterházyovcov.

János absolvoval gymnázium a obchodnú akadémiu a neskôr hospodáril na rodinnom veľkostatku. V r. 1931 sa stal predsedom Ligy maďarskej spolupatričnosti v ČSR. V r. 1932 sa stal predsedom krajinskej kresťansko - socialistickej strany. V rokoch 1935-38 bol poslancom Národného zhromaždenia v Prahe. V r. 1938-39 bol poslancom slovenského autonómneho snemu. V r. 1939-45 bol poslancom Slovenského snemu za maďarskú menšinu. V máji 1942 ako jediný v sneme hlasoval proti zákonu o deportáciách židov.

V máji 1945 vyšiel na Slovensku tzv. Retribučný zákon podľa ktorého každý, kto zastával za vojny vyššiu funkciu bol postavený pred tzv. ľudový resp. národný súd. Na základe tohto zákona bol zatknutý aj Esterházy a uväznený v Justičnom paláci v Bratislave. Ešte pred zatknutím ho priatelia nahovárali, aby emigroval - gróf si však bol natoľko vedomý svojej bezúhonnosti, že odmietol.

Po vojne Rusi vedeli, že vstupujú v Európe na neznámu pôdu, preto z každej krajiny, kde vstúpili, odnášali ľudí, ktorí by im prípadne mohli slúžiť ako poradcovia.

V Československu pracovalo vtedy tzv. OBS /Oddelenie bezpečnostného spravodajstva/. Jeho veliteľom bol Bedřich Reicin. S jeho vedomím si NKVD vyberalo a odnášalo niektorých ľudí. /Reicin bol potom odsúdený a popravený v procese so Slánskym./

Zo Slovenska NKVD zobralo Dr. Martina Mičuru /po utvorení prvej republiky založil na Slovensku spolu so Šrobárom a Štefánkom Lidcovú stranu, ktorá bola československej orientácie/. Mičura bol šéf Baťových závodov na Slovensku. Ďalej zobrali predsedu Slov. sremu Dr. Martina Sokola spolu s Ing. Mračnom - vedúcim odd. min. zahraničných vecí. Týchto dvoch dočasne umiestnili v pivnici jedného bratislavského domu. Keď Ing. Mračna začal protestovať a niečo povedal ruskému vojakovi, ktorý ich strážil, tento zobral samopal a na mieste Mračnu zastrelil.

Ďalej zobrali Dr. Jána Spišiaka - vyslanca Slovenského štátu v Maďarsku, býv. ministra národnej obrany gen. Čatloša a gen. Turanca. Z Justičného paláca NKVD zobralo aj Jánosa Esterházyho. Všetkých týchto zaistili v povestnej Ľubľanke v Moskve.

Mičura v Ľubľanke zomrel. Esterházyho v r. 1947 v neprítomnosti Národný súd v Bratislave odsúdil na smrť. Sokola, Spišiaka, Čatloša a Turanca Rusi vydali, aby boli súdení v Bratislave. /Sokol dostal 3 roky, Spišiak bol prepustený na slobodu, Čatloš dostal 8 rokov, Turanec trest smrti, ktorý mu potom zamenili na doživotie./ Esterházy bol aristokrat duchom i správaním. Vyžiarovalo z neho niečo, čo každého hneď upútalo. Keď sa Rusi dozvedeli, že v Bratislave bol odsúdený na smrť, nevydali ho našej vláde, ale deportovali ho na Sibír. Bol umiestnený v pracovnom tábore - niekde na severe Ruska. Tu sa začína druhá a posledná etapa jeho života, o ktorej mi rozprával jeden starý kňaz, ktorý sa s ním neskôr stretol.

Podmienky na severe Ruska - zima a hlad, Esterházyho rýchlo vyčerpali. Schudol a tak zoslabol, že zanedlho už nebol schopný vykonávať ťažšiu prácu. Upravoval ubykácie, zametal a pod.

Raz zametal v tábore pred barakom sneh, keď prechádzal okolo veliteľ tábora. Zrazu sa zastavil a spýtal sa ho: "Kto ste vy?" Keď mu odpovedal, veliteľ chvíľu stál a potom sa ho spýtal: "Máte nejaké prianie?" Esterházy povedal: "Rád by som napísal pohľadnicu rodine." Vtedy, po tejto pohľadnici sa jeho rodina prvý-krát dozvedela, že žije a kde je.

Za nejaký čas sa stala takáto príhoda. Raz večer, keď už trestanci ležali na pričníach, vetúpil do baraku ten istý veliteľ a povedal chladným hlasom: "Esterházy!" Keď gróf predstúpil, povedal mu: "Pôjdete so mnou". Spľubujúci sa s ním už v duchu lúčili.

Keď vyšli von, veliteľ ho vyviedol z tábora a tam mu povedal: "Viete, potom čo som vás stretol, rozprával som doma žene, aký neobyčajný človek tu v tábore žije. Dnes má moja žena narodeniny a prosila ma, či by ste nemohli dnešný večer stráviť s nami spolu."

Esterházy bol ten večer u veliteľa tábora. Bol prekvapený chudobou, v akej títo ľudia žili. V tento slávnostný večer večereli ryby a napíjali ich čajom.

Medzitým jeho rodina, len čo dostala pohľadnicu, začala pracovať na jeho záchrane. Esterházy bol dávny priateľ pápeža Pia XII., ešte z čias, keď bol tento štátny sekretár.

Prato cez Sv. stolicu začala diplomatická akcia, aby Esterházy mohol prísť z Ruska domov. Rusi dovolili.

Lenže, keď prišlo povolenie, tento 50 točný gróf bol už tak vysilený, že o nejakej dlhšej ceste nemohlo byť ani reči. Začali ho teda vykrmovať. Každý deň dostal mlieko a väčší prídela jedla. Asi za dva mesiace vedenie tábo u-súdilo, že môže cestovať. Keď po dlhom cestovaní dorazili do Kyjeva, znovu bol tak slabý, že ďalšie cestovanie by znamenalo istú smrť. A tak znovu prestávka a vykrmovanie.

V r. 1949 docestoval do Československa. Tu ho naše štátne orgány - znovu vyčerpaného do krajnosti - hneď zaistili a oznámili mu, že je odsúdený na smrť. Esterházy požiadal o milosť. Rok čakal v leopoldovskej väznici na odpoveď.

V r. 1950 mu zmenili trest smrti na doživotie - samozrejme o nejakom prerušení nebola ani reč. Esterházy zostal vo väznici v Leopoldove.

V leopoldovskom väzení vládol vykonávať takisto len pomocné práce. Vyzeral už iba ako tieň, vzbudzoval úctu nekoho. V tomto čase sa odohrala znovu jedna príhoda, ktorá hovorí mnoho.

Z väznice ušiel jeden cigán. Dali mu natierať strechu na kraji väznice. Zrazu zistil, že sa dá z nej zošuchnúť, a to ešte na slobodu.

Tento cigán sa dostal až do Prahy a tu, či už kúpil alebo ukradol - zohnal jednu novú flanelovú košelu a poslal ju poštou do leopoldovskej väznice grófovi Esterházymu. Cigána zakrátko chytili a keď sa prvý-krát objavil na väzenskej vychádzke, už z diaľky kričal na Esterházyho: "Dostali ste tú košelu? To som vám ja poslal."

Esterházy bol priateľ nielen Pia XII., ale i posledného cigána vo väzení. I tento cigán sa cítil byť v jeho prítomnosti akceptovaný. Gróf dostal nakoniec tuberkulózu. Starším väzňom, ktorí dostali Tbc, nedávali žiadne lieky.

Niektorým mladším dávali lepšiu stravu a denne pohár mlieka. Ak to s touto pomocou prežili, mali šťastie.

Jeho stav sa potom rapídne zhoršoval. Nakoniec ležal už na ošetrovni a tu sa stretol i so spomínaným kňazom.

Na ošetrovni bolo ľahšie slúžiť omšu ako na celách. Vždy v noci, keď už ostatní pospali, sústredene sa zúčastňoval slávenia omše. Potom, keď ho preložili na inú izbu, odniesol si so sebou premenené malé chlebičky, aby v noci, sám

mohol prijímať Telo Pánovo. Raz prišiel za týmto kňazom, vrátil mu sviatosť, s tým, že na izbe sa tak hrubo rozpráva, že sa už neodváži, mať ju pri sebe. Zomrel v r.1957 vo väzení. Podľa Slovenského biografického slovníka II, zomrel v Ilave. Ja viem tak, že zomrel v Leopoldove, kde je aj niekde na väzenskom cintoríne pochovaný.

Ešte v 60-tých rokoch bola valdická väznica všeobecne známa pod názvom Kartouzy. Väzni o nej takto hovorili a ani dozorcovia ju nenazývali podľa oficiálneho názvu "nápravno-výchovný ústav Valdice u Jičína". Popri "absolútnej" väznici Ruzyně v Prahe, ktorá slúžila predovšetkým ako vyšetrovací väznica pre politické "delikty", každý menoval Kartouzy a Leopoldov ako najprísnejšie väznice v republike. Podľa počtu zdarených útekov sa dá usudzovať, že valdická väznica bola "pevnejšia" ako leopoldovská, pretože z Valdíc neutekol nikto, zatiaľ čo z leopoldovskej väznice sa predsa len vydaril rad dokonale pripravených útekov.

Názov Kartouzy svedčí, že sa pôvodne jednalo o kartuziánsky kláštor. Na väznicu bol premenený za Rakúsko-Uhorska. Stopy po pôvodnom určení stavby sú zreteľne zachované a aj pre nezasväteného je hneď jasné, že sa jedná o starú cirkevne - kultúrnu pamiatku. Krásna baroková veža zďaleka láka človeka, aby si bližšie obzrel celý komplex. Až stráž pred hlavným vchodom a vysoká chrada s rohovými strážnymi búdkami zvedavca zastavia. Napokon sa každému, kto pozná pomery u nás, vybaví aj zmysel veľkých priemyselných objektov, ktoré sú umiestnené v bezprostrednej blízkosti starej kláštornej stavby: pracoviská, v ktorých sa vykonáva nápravná výchova.

Jadro väznice tvorí kláštorná budova, ktorej dominuje chrám. Na vonkajšku kláštornej stavby zostali zachované všetky kríže. Nádvorie pred chrámovou budovou ešte aj dnes dýcha kláštornou atmosférou a tichom, pretože okrem ranných nástupov väzňov do práce a návratov z práce, sa po nádvorí pohybujú iba dozorcovia a títo, keď nie sú zoči voči väzňovi, nezvyknú kričať. Chrám je zvnútra vybrakovaný, všetky umelécké diela, ktorých tam vrej bolo mnoho, boli rozkradnuté alebo zničené. Vnútrajšok chrámovej lode bol prebudovaný na pracovisko na výrobu bižutérie. Drevenná konštrukcia delí chrám na tri podlažia a na každom sa pracuje v smenách. Veľké časti slávnej českej bižutérie sa vyrába práve tu. Postranné krídla pôvodného kláštora slúžia ako ubytovacie pre väzňov. Bývalé dvojpodlažné kláštorné cely majú odstránenú deliacu prepážku, čím vznikli vysoké miestnosti. Zatiaľ čo mnísi v dolnej časti svojej cely spali a modlili sa, v hornej, ktorá bola vybavená oknom pracovali a celý priestor cely patrila iba jednému. Dnes je v prebudovaných celách umiestnených 6 trojposchodových postelí, čiže pri plnom obsadení tam môže bývať 18 väzňov. Vstavaný je záchod, umyvadlo a z klenby z výšky asi 7 m visí lampa. V tomto objekte bolo ubytovaných približne

400 väzňov. Okrem tých miestností, v ktorých boli postele pre 18, bola jedna - zrejme bývalá jedáleň - pre 60 väzňov. Väznicou vo väznici však boli tzv. samotky, alebo v úradnej reči tzv. III. oddelenie. Nachádza sa naľavo od veľkej železnej brány. Má vlastné, dokonca zvýšené oplotenie. Na rozdiel od bývalého kláštora, na ktorom sa z vonkajška sotva dá poznať, že sa jedná o väznicu, budova samotiek ani nezasväteného neponechá v pochybnosti, akému účelu slúži. Každý kto ide okolo, inštinktívne prídá do kroku, aby bol čo najkôr z dosahu tohto miesta, ktoré už svojím výzorom vzbudzuje hrôzu. Človek v tej chvíli silno vníma dva kontrasty: majestátnu vežu kláštorného kostola a niečo viac ako sto metrov ďalej tento sarkofág živých mŕtvol.

Budova samotiek má štyri podlažia: suterén, prízemie a dve poschodia. Cely v suteréne slúžia ako tzv. "korekcie". Cely pre korekcie sa rozmerovo nelíšia od cel v ostatných častiach budovy, sú však vybavené iba tvrdým lôžkom. Po dobu pykania trestu v korekcii /10-20 dní/ bol väzen sám, - do práce nechodil - normálnu stravu dostával iba každý tretí deň, medzitým dostal iba šálku meltovej kávy a krajec chleba. So sebou si smel vziať iba jednu deku. V letnom období sa to dalo ako tak vydržať, ale za chladného počasia a v zime väzen svoj pobyt v korekcii väčšinou prechodil a spal iba toľko, čo vládol postojácky, alebo schúlený do kľbka, pretože normálne ležať sa mu nedalo pre chlad /provinciál východných redemptoristov na Slovensku páter Krčka v Leopoldove dostal korekciu za to, že si pred Vianocami v cele medzi zuby nôtil vianočnú pieseň. V korekcii dostal zápal pľúc a nato aj zomrel/. Akýmsi "prominentným" väzňom v korekcii bol pán biskup Vojtaššák. Prvý-krát išiel vo Valdiciach do korekcie v deň svojich 80-tich narodenín. Z leopoldovskej väznice poslali do Valdíc knižku, v ktorej sa písalo o biskupoch Vojtaššákoví, Buzalkovi a Gojdičovi. Niektoré vety o biskupovi Vojtaššákovi boli podčiarknuté nechtom. Vedenie väznice usúdilo, že to urobil Vojtaššák, v čase keď bol ešte v Leopoldove, a v deň jeho narodenín mu zato udelilo 14 dní korekcie. Druhý-krát bol poslaný do korekcie na Vianoce 1961. Bol na cele ešte s dvoma knazmi. Keď pristúpili k štedrovačernému stolu, pán biskup požehnal jedlo. Nato vstúpil do cely bachar a za vykonávanie nedovolených náboženských úkonov dostal tento už vyše 80-ročný biskup tiež 14 dní korekcie.

Prízemie a takisto prvé a druhé poschodie slúžilo na ubytovanie väzňov. Názov "samotky" pochádza z dávnej doby, z čias, keď každá cela slúžila na ubytovanie jedného väzňa. Šírka 2,5 m, dĺžka 4,5 m a výška 3 m, to bol starosvetký štandard na ubytovanie jedného väzňa. Trestom bolo, že väzen bol sám, ale v medziach svojich štyroch stien mohol žiť voľne. Smel čítať a ak mal v niečom záľubu, mohol sa jej venovať.

V dobe "socialistického humanizmu" sa štandard zmenil. Do cely - pôvodne určenej pre jedného - sa museli vtesnať piati. Na samotkách cely cez deň slúžila ako pracovisko a to málo miesta, čo zostávalo, slúžilo na ukladanie debien s materiálom, ktorý sa práve spracovával, či už to boli rôzne druhy zavieračích špendlíkov, alebo sklíčka na výrobu náhrdelníkov, očné na vlepovanie do prsteňov a pod.

Na začiatku 60-tých rokov bolo na samotkách ubytovaných asi 300 väzňov, z toho 2/3 kňazi, medzi nimi piati biskupi: Vojtaššák, Zela, Hlad, Hopko a Korec.

Tzv. politickí väzni boli pred rokom 1960 väznení vo viacerých väzniciach: v Jachymove, v Leopoldove, na Boroch, vo Valdiciach. Po r. 1960, po amnestii, prepustili mnohých na slobodu a skoro všetkých politických premiestnili do Valdíc./

Otec Vojtaššák - vtedy už 80 ročný starec - hoci voči nemu postupovali veľmi prísne, bol aspeň oslobodený od práce. Ostatní museli plniť normu. Najvitálnejší bol otec Hopko, ktorý nevynechal príležitosť, aby pomohol klesajúcemu na duchu.

Pán biskup Vojtaššák bol uznávanou autoritou medzi všetkými, dokonca i medzi inovertami. Bol tam väzen židovského pôvodu, menoval sa Fixler. Vynikal tým, že odmietal robiť poriadok na svojej cely. Keď však bolo týždenné veľké upratovanie, priamo sa natískal, že vydrhne dlážku u otca Vojtaššáka.

Otec Hlad chodil s protézou, pretože pri havárii s motorkou utrpel také zranenie, že mu museli nohu amputovať. Tiež bol studnicou optimizmu. Otec Zela bol zjav, ktorý akoby zostúpil z nejakého starého obrazu. Prírodná dôstojnosť, skromnosť v nárokoch i prejave.

Hoci bol už starý, normu mal predpísanú bez úľav. Spoluväznom ostal v pamäti živý obraz, ako otec Zela vychádza večer zo svojej cely, s krabičkou v ruke, aby odviezol výsledky svojej práce. Práca sa odovzdávala na prízemí, kde sa materiál vážil a výsledky sa menovite zaznamenávali. Tak otec Zela vyšiel zo svojej cely s takmer prázdnyimi rukami, kým prišiel pred váhu, mal toľko materiálu, že sa mu sypal z krabičky. Cestou mu totiž kdekto priláčil zo svojho a to napriek tomu, že biskup nechcel, že mu to vraj aj tak neuveria, že to sám urobil. V letných mesiacoch 1962 bolo na samotkách veľké vzrušenie: otcem Vojtaššákovi, Zelovi a Hladovi prišlo pozvanie od Sv. Otca na účasť na II.vatikánsky koncil. Krásnou tlačou vyhotovené pozvánky, so žiarivými farbami, hýriacimi emblémom Sv. Stolice, kolovali z cely do cely a boli zdrojom nadšenia. Veliteľstvo väznice z nepochopiteľných dôvodov dalo tieto pozvánky do rúk pánev biskupov.

S pozvánkou na koncil bola však spojená aj smutná okolnosť. Otec Hopko pozvánku nedostal. Zadržali ju na veliteľstve, alebo z Ríma nič neprišlo? Nech už bolo

akokoľvek, otca Hopku sa to tak dotklo, že z toho vážne ochorel. Vysvetľoval si to tak, že v Ríme ho "neuznávajú". Dármomú spolubratia vysvetľovali, že to nič neznamená, šok tu bol a hľodal.

V r. 1962 boli na samotkách ešte nemeckí generáli, ďalej sionistickí aktivisti zo Žiliny. Bol tu celý rad väzňov odsúdených národným súdom, medzi nimi Šaňo Mach, Tido J. Gešpar, Matej Hutka, bol tu český kňeža Lobkovic z Krimic, bol tu Jozef Vicen, ktorého bol kontrarozviedka v r. 1957 uniesla z Viedne.

Prevažnú väčšinu väzňov tvorili však kňazi, slovenskí i českí; najviac bolo katolíckych, ale boli i evanjelickí a.v., českobratiskí a sterokatolícki.

Mnohí väzni boli po čase premiestnení zo samotiek na brusiarň. Medzi približne 150 brusičmi pracovalo v 60-tych rokoch asi 30 kňazov a spomedzi nich jeden biskup - otec Korec, ktorého sem tiež premiestnili. Práca v brusiarň mala niektoré výhody. Brusiarň bola veľkým chrámom, v ktorom sa slúžili sväté omše a vysluhovali sa sviatosti.

Pri brúsení - z titulu zaučenia sa novým hmatom pri brúsení - sa odbavovali sväté spovede; v monotónnom šume motorov, ktoré pohánali brúsy, bola zvuková clona, ktorá spovedajúceho lepšie zastierala ako spovedelnica v kostole.

Pri brúsení sa slúžili sv. omše: na malé dohovorené znamenie všetko stíchlo, sústreďene pracovalo a pri brúsení p. biskupa Korca sa uskutočňovala zázračná premena chleba a vína. V istú chvíľu - v bedničkou brúseného skla pod pazuchu - od brúsa k brúsu chodil väzeň, tváril sa na pohľad, akoby hľadal vhodnú partiu brúsenného skla, v skutočnosti však roznášal sv. prijímanie. Kúsky chleba balené v malých papierikoch. Nepozorovane ich rozdával tým, o ktorých vedel, že im patria. Skryto, v tichom sústreďení si ich väzni sami vkladali do úst a zdánlivo svedomite brúsiac sklo, odbavovali si príslušné modlitby. Otec Korec slúžil sv. omše pre laikov; kňazi medzi sebou sa striedali a každý mal svoj okruh sústreďene sa modliacich spoluväzňov.

Vedeli o tom dozorcovia? Niečo tušili! Lenže - čo mohli pochopiť, keď im bola cudzia svätosť týchto úkonov. Termín "náboženské úkony" sa väčšinou vzťahoval iba na prežehňavanie sa alebo na požehňavanie; to videli a snažili sa to postihnovať trestami. Pojem svätá omša im bol cudzí a účasť na omši, hoci väzeň po celý čas mal v rukách sklíčka a robil sa, že ich brúsi, by aj tak nepochopili. Bez vonkajších znakov, bez modlitebných knižiek, bez misállov, bez zlatého kalicha a zdánlivo aj bez kríža, akáže to bola omša?

To bolo za hranicami pochopu príslušníkov a veru aj niektorých spoluväzňov.

Kríž - ako sme už spomenuli - tu však bol, vysoko na kostolnej veži čnel a kto k nemu chcel vzhliadnúť, stačilo sa pootočiť a videl ho.

Celá väznica bola oltárom.

O každej jednej postave vo väzení by sa dalo samostatne rozprávať. Dr. Hanus, profesor morálky zo spišského seminára. Vo väzení bol vyše 10 rokov. Prednášal vždy na prechádzkach morálku tým, ktorí ešte nemali skončené štúdiá. Jeden deň prednášal, druhý deň ich skúšal.

Páter Šilhan a páter Mastilák. Obidvaja boli uväznení v r. 1950. Otcovia Dieška, Zvěřina, Mádr, Bárta. Páter Dieška študoval na Rusicu v Ríme. Na prechádzkach učil druhých po rusky. S pátrom Litvom sedávali spolu na lavičke a čítali spolu nahlas ruštine Tolstého Vojnu a mier. Mádr, Zvěřina vydávali akýsi samizdatový časopis - rozoberali v ňom vtedy aktuálne problémy morálky, sterilizáciu a pod.

Páter Bárta - františkán, či už pri brúse alebo na prechádzkach, vyučoval stále nedokončených bohoslovcov. Vypracoval aj akési študijné osnovy. Ostro nabrúsenou ceruzkou ich mal napísané drobným písmom na cigaretovom papieri. Podarilo sa mu ich aj vyniesť z väznice.

Kapucín páter Vícha, vzdelaný, jemný človek. Český jezuita páter Zgardik. Od častých zápalov pohrudnice mal úplne vysilené srdce. On - kedysi statný muž - vyzeral vo väzení ako zvädnutá kvetinka. Zdravotne bol už na tom tak zle, že ho prepustili z väzenia na jeden rok.

Bol vo svojom rodisku, ale lekár, ktorý ho mal na starosti, po čase usúdil, že jeho zdravotný stav je znovu dobrý a môže sa vrátiť do väznice. Za štyri mesiace vo väzení zomrel.

Bývalý provinciál jezuitov na Slovensku páter Mikuš bol zavretý ako 71-ročný a vo väzení strávil 8 a pol roka.

Páter Stejszkal, ako 82-ročný bol zavretý zato, že niekoho vyspovedal bez povolenia. Dostal 2 roky. Prof. Šmálik, spišský kňaz, historik, počas desiatich rokov vo väzení vypracoval si v duchu svoj pohľad na dejiny cirkvi. A takto by sme mohli ďalej pokračovať.

Na záver by som chcel ešte spomenúť jednu veľkú postavu Valdíc - kostolníka z Detvy, pôvodom z Piešťan. Bol asi najčastejší návštevník korekcií, pretože cez nedeľu a sviatky nebol ochotný vykonávať žiadnu prácu. Vždy, keď niektorý dozorca preňho prišiel, aby ho donútil pracovať, už sa hlásil s ďekou pod pazuchu, že ide do korekcie dobrovoľne.

Kto dokáže ohodnotiť vernosť a krásu tohto jednoduchého človeka ?

Každý z týchto ľudí vo väzení prešiel svojou chvíľou úzkosti. Každý z nich musel prijať, že na dlhé roky odchádza do prostredia hrubosti a zúfalstva resp. že sa odtiaľ možno vôbec nevráti. Do prostredia, kde neexistuje krása !

A čo to boli za ľudia, ktorí nielenže nezúfali, nielenže vydržali a priniesli obeť, ktorá sa dnes nedá ešte ani

zhodnotiť, ale dokázali tam, že ich život, ich každodenné všedné činy vyžarovali neobyčajnú krásu a prostú noblesu. Krásu, ktorá prináša a udržuje život.

Títo ľudia postupne odchádzajú z tohto sveta, ale ešte dlho, dlho sa budeme musieť vracieť ku nim vo všetkom, ako k prameňom.

Nič z toho, čo dnes prežívame, nemožno bez nich vysvetliť!

Marek Bohúň

M A R T I N R Á Z U S

Tohto roku si pripomíname sté výročie narodenia významného slovenského básnika, spisovateľa a politika Martina Rázusa. Narodil sa 18. októbra 1888 vo Vrbici, teraz súčasť Liptovského Mikuláša. Pochádzal z evanjelickej rodiny. Gymnázium absolvoval v Banskej Bystrici a Kežmarku. Teológiu študoval v Bratislave a štúdium dokončil v Edinburgu /Škótsko/, kde sa dostal zásluhou Setona Watsona. Roku 1912 sa stal ev. kaplánom v Modre. Roku 1913 už bol farárom v Pribiline pod Krivánom, kde pôsobil až do roku 1921. Potom do roku 1930 bol farárom v Moravskom Lieskovom pod Javorinou. Tu už aktívne pôsobil v slovenskom politickom živote. Založil Slovenskú národnú stranu. Vo voľbách 1929 bol zvolený za poslanca národnej strany. Od r. 1930 žil v Brezne, kde zomrel 9. augusta 1937.

Martin Rázus ako politik bol rozhodným odporcom čechoslovakizmu a zástancom slovenskej národnej svojbytnosti. Ako vodca Slovenskej národnej strany nadviazal v r. 1932 priame politické styky s Andrejom Hlinkom a HSĽS. Jednota katolíkov a evanjelikov v boji za autonómiu takto nadobudla novú dimenziu. Spolupráca Martina Rázusa s Andrejom Hlinkom symbolizovala nadkonfesionálnu jednotu národa. Tento historický fakt je trvalým prameňom poučenia akéhokoľvek nášho národného pohybu aj v budúcnosti.

Martin Rázus ako básnik debutoval zbierkou "Z tichých a búrných chvíľ" v roku 1917. Potom nasledovali zbierky "To je vojna" a možno najznámejšia "Hoj, zem drahá", v ktorej takto privítal zrodenie republiky v 1918 :

Hoj, zem drahá, slovenská zem,
 polúbže sa s ránom,
 biúšte srdcia utýrane:
 zore nad Krivénom -
 daromne noc hromom rvala,
 blesky bily v temä:
 otrokmi sme boli dosiaľ,
 viacej nebudeme !

/14. X. 1918/

Z ďalších básnických zbierok spomeňme "Kameň na meďi", "Kresby a hovory", "Šípy duše" a "Cestou". Posmrtné vyšla zbierka "Stretnutie".

Martin Rázus sa ako spisovateľ predstavil v r. 1926 knihou "Z drobnej prózy". V roku 1929 vydal román "Svety" a o rok nato historický román "Júlia". Azda najvýznamnejšie Rázusove diela sú romány s autobiografickými črtami "Marcško" /1932/ a "Marcško študuje" /1933/. V 1934 vychádza jeho román "Bača Pužera", o rok román "Krčmársky kráľ". V románe "Odkaz mŕtvych" /1936/ chcel autor slúžiť myšlienke náboženskej znášanlivosti.

Po smrti mu vyšiel ešte román "Bambura". Ešte v 1932 vydal politicko-estetické eseje "Argumenty". Napísal tiež dramatickú hru "Hana" a dramatickú básň "Ahasver" /1936/

Čitateľ má možnosť sa zoznámiť s dielom Martina Rázusa. Preto sme ukázali v našom medailoniku iba heslovitý výpočet jeho jednotlivých diel. Malou poznámkou sa zastavíme pri spomínanom románe "Krčmársky kráľ". Inšpiráciou nám je, na naše pomery, nezvyklá udalosť. Pred nedávnom vysielal "Hlas Ameriky" interview /!/ s mladým slovenským spisovateľom Petrom Štelingerom /nar. 1946/. Tento nadaný literát zhodnocujúc "Židovskú problematiku" na Slovensku a jej tragické vyústenie počas obdobia Slovenskej republiky, vyjadril sa popri inom asi v tom zmysle, že tiež neprikladá taký Rázusov román "Krčmársky kráľ" prispel na Slovensku k protižidovským tendenciám. Čo najúprimnejšia úcta k Rázusovej pamiatke je jediným dôvodom našej reakcie na vyššie uvedenú nezmyselnosť.

Úvodom pri "obhajobe" "Krčmárskeho kráľa" priznáваме, že posudzovanie takého literárneho diela, akým je román, je istotne veľmi subjektívne. Možno povedať, že čo človek, to názor. Niekomu sa páči, inému menej. Podstata románu však musí byť každému jasná. Nie je možné, aby pre niekoho vyznela kniha ako šovinistický a antisemitský zameraná a propagujúca a podnecujúca nenávisť voči Židom a pre iného vyznievajúca ako antisemitský opis slovenskej dediny pred rokom 1918. "Krčmárskym kráľom" nechcel autor čitateľov iba pobaviť, ale predovšetkým poučiť. Možno súhlasiť s jeho slovami, že dielo je "ná-zorná kázeň" o pliege alkoholizmu a s ním spojeného zbedačovania slovenských dedín.^{1/}

1/ Encyklopédia slovenských spisovateľov, Bratislava 1984, str. 55

Pri čítaní románu pred nami vystupujú živo vykreslené postavy. Sám "krčmársky kráľ" Ján Gáblík je kresťanom. Hnev "ľudu" v podobe uvedomelého Martina Bukovčika je zameraný proti Gáblíkovej rodine. Židovské postavy ako advokát Gelb a najmä Nátan Rozenkranz vyznievajú záporne, lebo chcú získať licencie pre otvorenie nových krčiem. Iné židovské postavy ako Róza Samlerová, peštianska herečka a najmä židovka Dina vôbec nevznievajú negatívne. Z celého diela človek nemá dojem, žeby autor nenávidel Židov. Opis deja pôsobí realisticky. V čom sa teda poďa nás Peter Štrelinger "mýli?" Jeho omyl spočíva v tom, že spája dve nesúvislé veci. Na jednej strane jeho úprimná ľútosť nad deportáciami Židov v konkrétnej dobe, to prosím obstojí. Na druhej strane však neobstojí to, že P.Š. autora osočuje, keď jeho dielo obviňuje z "nízkych pohnútok." Áno. On spisovateľ berie právo spisovateľovi, ktorý onú dobu sám prežil, kritizovať vtedajšie negatívne javy, ktoré reálne v spoločnosti jestvovali. Predsa iná situácia bola na Slovensku v rokoch 1940 až 1945 a iná v rokoch 1838 až 1918. Mnohí spisovatelia, napr. Kukučín spomínajú vo svojich dielach, opisujúc vtedajšiu slovenskú dedinu krčmárov, bohatých obchodníkov, atď. ktorí nie náhodou boli väčšinou Židia, nie ako šíriteľov kultúry, ale ako "vydriduchov". Nikdy však pri týchto opisoch nebadáme, žeby autori šíрили nenávisť voči židovskému etniku ako celku. Naopak chceli nápravu svojho ľudu, boj proti alkoholizmu, nabádanie k hmotnému podnikaniu, pozdvihovanie duchovnej úrovne atď./.. Môžeme toto považovať za prejav antisemitizmu? Nie, to bola naša historická realita. Keď kritizujeme krutý maďarský národnostný útlak koncom minulého a začiatkom tohto storočia, sme protimaďarskí šovinisti? Nie, to bola naša historická realita. Nevieme, či si P.Š. dostatočne uvedomil dosah toho čo povedal, ale od spisovateľa, znalca literatúry, vyznieva také stanovisko dvojnásobne nespravodlivo. V závere interview konštatoval P.Š. že tzv. židovská otázka u nás už dnes neexistuje. Domnievame sa, že to je úplne iná otázka. Pokiaľ však ako určitý historický jav existovala, je našou povinnosťou aj v tejto oblasti oddeliť "kúkol' od pšenice..."

Martin Rázus, zápalistý slovenský rodčub, svojim dielom vyoral hlbokú brázdú "na roli národa dedičnej." Pri storočnici narodenia načrime do hlbokkej studnice jeho diela, diela našej literárnej klasiky. Koľko zábavy, koľko podnetnosti, koľko mravného ponaučenia nám dávajú jeho myšlienky napísané v básňach, románoch, novelách, úvahách, kázňach...

Známy je jeho výrok: "Som proti krivdám na vlastnej krvi a za spravodlivosť pre všetkých!"

M. S.

GENOVA GRÉCKOKATOLICKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU A JEJ OHLAS

V EUMENICKOM Hnutí

Medzi najväznejšie výsledky Dubčekovho obdobia roku 1968 patrí nepochybne obnova gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a vôbec v Československu. Vládnym nariadením č.70/68 Zb. bola znova povolená činnosť tejto cirkvi, ktorá zrušili roku 1950. Táto udalosť mala veľké praktické dôsledky v nažívaní s pravoslávnyimi, a široký ohlas v medzinárodnom eumenickom hnutí. O tom by som chcel krátko písať.

Zrušenie gréckokatolíckej cirkvi.

Roku 1948 bolo v celej Československej republike 105.645 gréckokatolíkov, z čoho asi 250.000 na východnom Slovensku. Pravoslávnych v tom čase bolo v celej ČSR asi 35.000, z čoho na Slovensku asi 10.000. Aj tí boli až do prvej svetovej vojny gréckokatolíckimi, prešli však na pravoslávie po vojne pod vplyvom ruských pravoslávnych mníchov emigrantov, ktorí sa usadili vo Vladimírovej /pri Svidníku/, a niektorých návratilcov z Ameriky, ktorí tam prešli na pravoslávie. Po druhej svetovej vojne sa presťahovalo zo zničených oblastí okolo Dukelského priecnyku veľa ľudí do českého pohraničia. To vyvolalo mnoho vážnych pastoračných problémov. Prešovské biskupstvo sa prakticky rozprestieralo po celom území ČSR. Prešovský biskup Otec Pavol Gojdič žiadal preto od Svätej stolice pomocného biskupa. Stal sa ním Dr. Vasil Kopko; vysvätili ho dňa 11. mája 1947 v Prešove. Obidvaja biskupi sa dali do práce v ťažkých okolnostiach, ale však nadhlo.

Keď sa vo februári roku 1948 zmocnili vlády komunisti, kresťanské spoločenstvá a hlavne katolícka cirkev začali cítiť ťarchu tvrdej ruky zo strany vlády. V tejto súvislosti došlo dňa 28. apríla 1950 k zrušeniu gréckokatolíckej cirkvi. V ten den usporiadali vo veľkej sieni hotelu "Čierny orol" v Pražove pod rúškom "manifestácie za mier" takzvaný "sbor gréckokatolíckeho duchovenstva". Za predsedníckym stolom sedelo päť gréckokatolíckych kňazov, ktorých už predtým získali na pravoslávie, a okrem nich asi desať laikov ako nástupcov úradcov, teda komunistov a ateistov. Na "sobore" vyhlásili, že zrušia cirkevnú úniu s Rímom, uzavretú r. 1646. Všetkých veriacich gréckokatolíkov prohlásili za pravoslávnych a celé cirkevné spoločenstvo podriadili ruskému pravoslávnenému patriarchovi v Moskve. Vláda ČSR potvrdila toto "rozhodnutie" dňa 27. mája 1950. Podľa tohoto nariadenia gréckokatolícka cirkev prestala úradne jestvovať. Majetok gréckokatolíckej cirkvi /chrámy, farské budovy, atď/ prebrali pravoslávni.

Bol to začiatok prenasledovania gréckokatolíkov. Obidvaja biskupi boli hneď uväznení. Biskup Gojdič bol odsídnený na doživotný žalár a v Leopoldovskom žalári aj zemrel 17. júla 1960. Biskup Kopko bol väznený bez formálneho odsídnenia v Ilave a inde, a roku 1969 ako nemocný bol prevezený na nútený pobyt do zrušeného kláštora v Oseku, v Čechách. Kňazi si smeli vybrať medzi prestupom na pravoslávie a stratou všetkého. Veľká väčšina kňazov si zvolila to druhé, a tak museli s rodinou opustiť fary, mnohí z nich boli za istý čas intergovaní v Hlohovci a inde, a neskôršie vypovedaní na nútený pobyt do Čiech, kde museli prijať tie najnižšie a najťažšie práce, aby mohli tak zaistiť aké-také živobytie pre svoje rodiny. Dobre sa zachovali aj veriaci: napriek všetkému nátlaku ostali verní gréckokatolíckej cirkvi. Hoci do farnosti prišiel aj pravoslávny kňaz /narýchlo vysvätený spomedzi kántorov a podobne/, gréckokatolíci viac nenevštevovali svoje zabraté chrámy,

ale kde to bolo možné, obišli do rímskokatolíckych kostolov. V 27 farnostiach nikdy ne ripustili do svojho chrámu pravoslávneho duchovného, lež sa sami schádzali bez knaza, spievali nábožné piesne a modlili sa spoločne. Táto smutná situácia trvala 18 rokov.

Dubčekovo obdobie demokratizácie.

Toto obdobie charakterizuje na jednej strane snaha odstrániť násilie stalinských metód, a na druhej strane úsilie uskutočniť "socializmus s ľudskou tvárou." Početní obyvatelia ČSSR, ktorí boli utrhnutí za stalinských čias, žiadali si "rehabilitáciu", ktorú im aj veľtuku priznali. Takto vznikla medzi gréckokatolíckimi vyšľiennami žiadať tiež o rehabilitovanie svojej cirkvi, ktorá bola násilne zrušená, čím boli poškodené ľudské práva stotisícov občanov. Otec biskup Vasil Hopko poslal vláde v tomto zmysle žiadosť 19. marca 1968. Hneď nato knazi a veriaci poslali tisícky podobných žiadostí vláde, predsedníctvu komunistickej strany, o čom informovali aj pražského Apoštolského administrátora biskupa Františka Tomáška. Dňa 29. marca 1968 "Východoslovenské noviny" uverejnili spoločnú žiadosť viacerých gréckokatolíckych knazov. Tým vec gréckokatolíkov prenikla do tlače. Boli uverejnené opisy neblahých udalostí z roku 1950, verejná mienka odsúdila násilné zrušenie gréckokatolíckej cirkvi a dožadovала sa jej rehabilitácie. Pod tlakom tejto verejnej mienky a v duchu "demokratizácie" vláda dovolila zvolat' do Košíc schôdzu zástupcov gréckokatolíckej cirkvi na deň 10. apríla 1968. Šlo sa o 200 zástupcov: medzi nimi boli 134 duchovní /spolu s Otcem biskupom V. Hopkom/ a 66 laici. Na schôdzi bola schválená a uverejnená "Rezolúcia" o obnovení gréckokatolíckej cirkvi; ustanovil sa tiež "Akčný výbor", ktorý sa skladal z 19 členov a jeho zloženie: O. biskup V. Hopko, 16 knazi a 2 laici, bolo oznámené štátnym úradom. Tieto ho uznali za právo-lataného representanta gréckokatolíckej cirkvi, s ktorým vláda bude pokračovať o obnovení. Nakoľko Otec biskup Hopko nebol ešte rehabilitovaný, "Akčný výbor" si zvolil troch členov za výkonných zástupcov, knazov: Jána Murína, Štefana Ujhelyia a Andreja Eimu. Sídlo výboru boli Košice. Na žiadosť vlády Akčný výbor vypracoval "Memorandum" o obnovení gréckokatolíckej cirkvi a dňa 19. apríla 1968 ho predložil patričným orgánom. V nom žiadali, aby gréckokatolícka cirkev bola reštituovaná do "status quo" 28. apríla 1950, nakoľko samo zrušenie a všetky ďalšie počiny boli protiprávne.

Medzitým sa pravoslávna cirkev ocitla vo veľmi nevilnom položení. Tlač a verejná mienka jej pripisovali spoluúčasť na násilnom zrušení gréckokatolíckej cirkvi, odsudzovali ju za protiprávne držanie majetku zrušenej cirkvi a za kolaborantku so stalinským režimom v SSSR a v ČSSR. Na jej obranu dekan pravoslávnej bohosloveckej školy v Prešove Andrej Mihaľov napísal článok: "Keď rehabilitovať gréckokatolícku cirkev, tak očistiť aj pravoslávnu cirkev". V tom článku tvrdí, že za zrušenie gréckokatolíckej cirkvi nenesie zodpovednosť pravoslávna cirkev, nakoľko to zrušenie bolo rozhodnutie "zhora", totiž štátnymi úradmi, a pravoslávna cirkev bola postavená pred hotový fakt. Štyria pravoslávni knazi z Čiech dali do tlače prehlásenie, v ktorom vyslovili poľutovanie nad násilím, spáchaným na gréckokatolíckej cirkvi a jej duchovenstvu a prosili za odpustenie. Predstavitelia pravoslávnej cirkvi ich však čoskoro zahriekli a prešli do protiútku: 25. apríla 1968 verejne prehlásili, že pravoslávna cirkev sa roku 1950 nedopustila krivdy na gréckokatolíckej cirkvi, lež vláda jej legitímne odcudovala majetok zrušenej gréckokatolíckej cirkvi, a preto, ak vláda chce obnoviť

gréckokatolícku cirkev, nech vezme za základ "status quo" z 1. januára 1968. Bola tým daná odpoveď na žiadosť "Akčného výboru" o "status quo" z 28. apríla 1950.

Ak vláda chcela obnoviť gréckokatolícku cirkev, mala rozhodnúť medzi týmito dvoma žiadosťami. Hoci celá verejná mienka považovala žiadosť gréckokatolíkov za jedine správnu a spravodlivú, predsa ju vláda neprijala v celom rozsahu, ale sa rozhodla na kompromis: v každej farnosti má sa previesť plebiscit, či ľudia chcú byť gréckokatolíckimi, alebo pravoslávnyimi. Ktorá stránka bude mať väčšiu, tej prípadne chrám a ostatný cirkevný majetok.

Obnovenie gréckokatolíckej cirkvi.

Vláda ČSSR v snahe odčiniť krivdu, spáchanú na gréckokatolíckej cirkvi roku 1950, vydala dňa 13. júna 1968, vládne uznesenie. Nadväznú na Uznesenie bolo vydané vl. nariadenie č. 70/1968 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi gréckokatolíckej štátom. Ako je z uznesenia známe, gréckokatolícka cirkev nebola reštituovaná do stavu z roku 1950, ale bola jej iba povolená činnosť; nehoverí sa však v akom rozsahu.

Čo sa týka hospodárskeho zabezpečenia, ide tu o obyčajný postup, platný voči ostatným náboženským spoločnostiam, zvlášť voči katolíckej cirkvi.

Veľký význam však má § 3 vládneho nariadenia o zriadení zvláštnych komisií pri Krajských národných výboroch, ktorých členmi okrem predstaviteľov štátnych úradov mali byť aj predstavitelia oboch cirkví. Prakticky týmito komisiám bolo zverejnené prevedenie vládneho nariadenia. A nakoľko skoro všetci gréckokatolíci žijú vo Východoslovenskom kraji, prakticky iba v tom kraji bola zriadená vyššie spomenutá komisia. Ona pozostávala zo štyroch zástupcov štátnych úradov a po jednom zástupcovi oboch cirkví. Do jej pôsobnosti patrilo aj dovoliť plebiscity, ratifikovať ich výsledky a takto rozhodnúť a odovzdať cirkevné budovy tej cirkvi, ktorá po plebiscite získala väčšinu. Okrem toho mala rozhodovať o zriadení duchovenských miest, čiže gréckokatolíckych farností, dávať súhlas gréckokatolíckym kňazom, a napomáhať pri rozdelení majetku medzi obce cirkvi. Jej činnosť mala trvať 6 mesiacov; ako uvidíme trvala potom jeden celý rok.

Len čo vyššie uvedené uznesenie a nariadenie nadobudlo platnosť, gréckokatolícka cirkev sa začala hlásiť k životu s nevídaným oduševnením. Na Akčný výbor do Košíc prichádzali delegácie z miest a dedín, žiadajúce čím skôr plebiscit. Krajský národný výbor v Košiciach dával k tomu povolenie a vysielal niektorých členov komisie, aby plebiscitom predsedali. Plebiscity sa odbovávali každú nedeľu na viacerých miestach a len čo komisia schválila výsledok, biskupský úrad /ktorý viedli traja vyššie spomenutí kňazi/ menoval tam farára a po obdržaní štátneho súhlasu ho tam aj uvádzal. Boli to dni oduševnených slávností. Pri každej takejto príležitosti schádzalo sa tam množstvo ľudí a početné duchovenstvo, aby s miestnou farnosťou začali nové obdobie náboženského života. Tá cirkev, o ktorej pravoslávni tvrdili, že nejestvuje, naraz vyšla z katekomb a objavila sa ako nchutné masové hnutie.

Hoci plebiscity a preberanie chrámov prebiehali vo všeobecnosti v poriadku a pokoji, kde-tu vyskytli sa aj nemilé prípady. Plebiscity vo veľkej väčšine farností vyhrali jednohlasne za gréckokatolícku cirkev. V niektorých obciach z rôznych príčin malá menšina zostala pri

pravoslávnom kniežovi a neskôr táto menšina napriek rozhodnutiu vyššie spomenutej komisie odoprela gréckokatolíckej väčšine odovzdať chrám a farské budovy /napr. Cejtkov, Stropkov, Kuznice, Malé Zalužice/. V takých prípadoch gréckokatolíci zavolali zámočníka, otvorili dvere, vyhodili z chrámu tých, čo sa zarákali otvoriť, prevzali chrám a vymenili zámkov na dverách. Inde napr. /Stropkov, Litmanová/ pravoslávny kňaz sa nechcel vysťahovať z fary, aj keď mu gréckokatolíci a obec núkali ponúknúť byť inde. V takých prípadoch zasiahli ženy, robili hluk okolo fary, aby odtiaľ vyštvali pravoslávneho farára. Ak to nepomohlo, vnikli do fary a pešne násie preniesli nábytok farárov do bytu, ktorý mu bol určený.

Ešte nepríjemnejšie veci sa však stali zo strany pravoslávnych. V Cejtkove počas prvej gréckokatolíckej bohoslužby hádzali cez okná kamene do chrámu; v Lerplánskom kradíšti pravoslávne ženy hádzali pokazené vajcia do gréckokatolíckeho knaza, keď bol uvádzaný do úradu. V Kolonici došlo to až tak ďaleko, že pravoslávny kňaz Jozef Halgaš na smrť poranil gréckokatolíckeho kurátora Michala Lenka; aj v Petrovej bol poranený jeden gréckokatolíck. Boli to však výnimky a nemožno z toho vyvodzovať, že obnoveniu gréckokatolíckej cirkvi vypukla na východnom Slovensku náboženská vojna.

Výsledok plebiscitov.

Od vydania vládneho uznesenia a nariadenia /13. júna/ až do sovietskej invázie /31. augusta/ plebiscity sa odpravovali v takom počte, ako to len bolo možné uskutočniť zo strany vyššie spomenutej komisie. Invázia sovietskych a iných vojsk Varšavského paktu na určitý čas celkom zastavila odpravovanie plebiscitov. Bolo to odôvodnené. Údajne sovietske vojsko prišlo hľadať kontra-revolucionárov. Pravoslávna stránka mohla označiť snahu obnoviť gréckokatolícku cirkev za kontrarevolucionárny čin, a preto bolo lepšie zaujať vychádzacie stanovisko. Boli prípady, že pravoslávni kňazi vítali sovietskych vojakov ako osloboditeľov, ba keď ľudom na východnom Slovensku šírilo sa presvedčenie, ako by boli zavolali sovietskych vojakov pravoslávni s úmyslom prekaziť obnovu gréckokatolíckej cirkvi. Aj keď je to preháňané, predsa to malo za následok, že sa sympatie k pravoslávnyim zmenšili aj v tých farnostiach, kde sa predtým zdalo, že nadhŕňajú pravoslávnyim: teraz úpenlivo prosili o čin skorší plebiscit. Po niekoľkých týždňoch plebiscity skutočne pokračovali, hoci už nie tak okázalo ako predtým. Do 19. novembra 1968 /teda 6 mesiacov od vydania nariadenia/ plebiscit urobili asi v 200 farnostiach; asi v 40. farnostiach ho nestihli urobiť. Akčný výbor požiadal patričné úrady, aby predĺžili lehotu tých plebiscitov a patričnej komisie. Lehota bola síce predĺžená, ale čím ďalej tým viac bolo jasné, že sa počtom štátnych úradov k otázke obnovenia gréckokatolíckej cirkvi nenil k horšiemu. Poďarilo sa ešte urobiť plebiscity asi v 10. farnostiach, potom však úrady začali veci preťahovať, kým nakoniec asi v 30 farnostiach plebiscit neďovolili previesť.

Konečný výsledok vyzereá asi takto:

Prešovské biskupstvo pred určením /r. 1950/ malo 241 farností. Plebiscit sa mohol odhaviť asi v 210 farnostiach. Z toho počtu pravoslávni mali väčšinu iba v 5 farnostiach. Napriek žiadostiam veriacich plebiscit nebol povolený asi v 30 farnostiach. Na otázku, prečo sa plebiscit nepovoľuje, úrady dávajú iba vyhýbavú odpoveď s poukázom na pravoslávnych, ktorým vraj treba ponechať niečo. Bola to však nespravodlivosť, ktorá dodnes trvá. Vyššie spomenuté plebiscitná komisia pri

Krajškom národnom výbore v Košiciach prestala svoju činnosť 30. júna 1969. Ako posledný akt vydala zoznam farností zriadených pre gréckokatolíkov a pre pravoslávnych. Gréckokatolíkom bolo zriadených 205 farností a pravoslávnych 87. Zvlášť toto posledné číslo vzbudilo všade veľké prekvapenie, pretože im bolo zriadených tak veľa farností. Vysvetlenie je asi v tom, že u pravoslávnych ostalo asi 100 kňazov, ktorí 27. júna 1968 sa stretli v Prahe a tam demonštrovali pred samotným prezidentom Ludvíkom Svobodom, že ostali bez zamestnania, aby im teda štát dal ich vzdelaniu primeranú prácu. Nezaiste sú aj iné príčiny, pre ktoré štát favorizoval a aj teraz favorizuje pravoslávnych. Prehľadne môžeme obnovenú gréckokatolícku cirkev predstaviť takto: Prešovské gréckokatolícke biskupstvo

1948	31.XII.1968	1.XI. 1971
Farnosti /parochie/		
Kňazi /diecézni a rehoľní/		
Veriaci		
241	197	201
328	229	264
309.645	-	315.000

Ako z tohto prehľadu vidno, počet farností a kňazov je teraz menší než roku 1948 /pre vyššie spomenuté príčiny/, ale počet veriacich prevyšuje už počet z roku 1948. Ide o prirodzený prírastok. Podľa úsudku tých, čo poznajú situáciu, iba asi 15.000 niekdajších gréckokatolíkov ostalo u pravoslávnych.

Niektoré vnútorné záležitosti gréckokatolíckej cirkvi.

Najväčším problémom obnovenej gréckokatolíckej cirkvi bolo to, že nemala hlavu-biskupa. Otec biskup Vasil' Koptko žil síce, aj sa vrátil do Prešova, ale z jednej strany nebol ešte rehabilitovaný, a z druhej strany strádania pretrpené v šalárach a konfinácii podlomili mu zdravie, takže nemohol prevziať vedenie obnovenej cirkvi. Ako sme vyššie naznačili, právny predstaviteľom cirkvi pred štátom bol Arcbiskupský úrad, a jeho exekutívnym orgánom bol "Biskupský úrad" ktorý viedli troja kňazi. Svätá stolica nechcela nič zmeniť, kým Otec biskup Koptko osobne nerišiel do Ríma, čo sa stalo koncom roku 1968. Až potom sa hľadalo riešenie. Končne dňa 2. apríla 1969 po predbežnom obdržaní štátneho súhlasu, bol ustanovený za Administrátora-ordinára slovenský kňaz Otec Ján Hirka. On zaujal svoj úrad 23. apríla 1969. Tým samým dňom prestal existovať Arcbiskupský výbor, a správa biskupstva prešla do komitálnych kolégií. Biskupský úrad bol prenesený do Prešova. Keďže však pravoslávni aj naďalej držali a držia biskupskú

17

O. Ján Hirka narodil sa 16. novembra 1923 v Abranovciach, okres Prešov. Za kňaza bol vysvätený 31. júla 1949, teda krátko pred zrušením gréckokatolíckej cirkvi. Počas zrušenia bol s inými kňazmi internovaný, a potom pracoval ako robotník elektrikár až do 1968. Po vrátení prešovskej katedrály stal sa tam parochom.

rezidenciu, biskupský úrad sa nachádza v dvoch malých miestnostiach farského domu /Ul.Slov.Rep.Rád č.8/.

Druhým problémom bolo doplnenie kňazských radov a výchova nových. Je neochopiteľné, že rady gréckokatolíckeho duchovenstva za 18 rokov zrušenia poriadne zredli, a tí čo sa dožili obnovy, už neboli v mladom veku. Tu treba pripomenúť, že počas obnovy spolu s veriacimi pekný počet kňazov od pravoslávnych sa kúsil do gréckokatolíckej cirkvi. Spolu ich bolo 70. Z nich 36. boli takí, čo už pred rokom 1948 boli gréckokatolíckymi kňazmi, ale potom zo slabosti podpísali roku 1950 pravoslávie; iní 42. boli však už vysvätení počas 18 rokov pravoslávnymi biskupmi, hoci pochádzali z gréckokatolíckych rodín. Tí kňasi po patrišnej príprave boli ustanovení na farnosti, a veľmi pomohli riadne účinkovanie cirkvi. Okrem toho hneď roku 1968 prihlásili sa do služby cirkvi viac než z tých kandidátov, ktorí roku 1950 boli práve bohoslovcami, a už mali skoro nové bohoslovecké štúdiá. Nakoľko gréckokatolícka cirkev vysviaca aj ženatých kandidátov, z tejto stránky nebolo ťažkostí. Ťažkosť bola však dostať pre nich štátny súhlas. No aj to sa podarilo, a tak 11.mája 1969 Otec biskup Kopko vysvätil 8 z nich za kňazov. Aj to bol vzácny prínos.

Avšak bolo treba hneď myslieť na výchovu mladých kandidátov na kňazstvo. Napriek všetkému nástojeniu, nepodarilo sa dostať dovolenie zriadiť gréckokatolícky seminár v Prešove, a tak kandidáti bohoslovci sa prihlásili do bratislavského seminára. Roku 1968 a 1969 boli prijatí v peknom počte; avšak roku 1970 iba dvaja, roku 1971 nikto a roku 1972 tiež iba dvaja. To je veľmi málo, keď sa vezme do úvahy, že gréckokatolícke duchovenstvo je v pokročilom veku, takže za roky 1968-72 zemreli 24 kňasi. Tento akútny problém teda aj naďalej zostáva.

Obnovená cirkev musela čeliť ešte mnohým iným problémom a nedostatkom, ako napr. nedostatku modlitebných knižiek, problému liturgického jazyka atď. No tie veci sa časom ľahšie vyriešili.

Ďalší vývoj udalostí.

Ako som už spomenul, príchodom sovietskych vojsk sa celková atmosféra začala meniť, a postoj štátnych úradov k obnovenej gréckokatolíckej cirkvi sa stále zhoršoval. V novinách sa čím ďalej tým viac začali objavovať útky na obnovenú cirkev, že je výtvorom Dubčekovho obdobia, a že ako iné výdobytky toho obdobia aj ju treba znovu zrušiť. Medzi veriacimi do vyvolalo nedôveru a paniku. Za takých okolností ťažko bolo skonsolidovať pomery, čo však štátne úrady od predstaviteľov cirkvi žiadali. Preto sa predstavitelia biskupstva obrátili na vládu s otázkou, či je pravda, že vláda hodlá zrušiť znovu gréckokatolícku cirkev.

Ministerstvo kultúry SSR v prípise zo dňa 18.októbra 1971 konštatuje, že správy o údajnej likvidácii gréckokatolíckej cirkvi v ČSSR sú neopodstatnené a šíria ich zlomyseľné a neštátotvorné elementy. Sú to skupiny a jednotlivci, ktorí sa snažia vnášať nespokojnosť medzi veriacimi gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi s politickým protisocialistickým zámernom, narušujúcim v podstate konsolidované pomery v oblasti vzťahov medzi cirkvami a veriacimi na východnom Slovensku ... Ministerstvo kultúry upozornilo aj vedenie pravoslávnej cirkvi, aby neumožnilo šíriť takéto názory ani veriacimi ani duchovenstvom pravoslávnej cirkvi, lebo by to narušilo občianske spoločenstvo a celkovú politiku konsolidácie na východnom Slovensku.

- Podobný prípis prišiel na biskupský úrad v Prešove aj z Ústredného výboru Komunistickej strany ČSSR v Prahe.

- Na uspokojenie veriacich boli hlavné časti tých prípisov čítané pri bohoslužbách v kostoloch. To hodne uspokojilo hladinu života gréckokatolíckej cirkvi.

Hlavným vnútrocirkevným problémom týchto rokov bola otázka spolu-užívania chrámov. Vyššie som spomenul, že štátne úrady zriadili pre pravoslávnych 37 farností. Okrem niekoľkých, kde pri plebiscite získali väčšinu /asi 5/ a tých, kde nebol povolený plebiscit /asi 30/, boli to farnosti pre veľmi malý počet veriacich /obyčajne príbuzenstvo knazovo/. Tá malá skupina nemohla sa pustiť do stavby nového kostola, a ani štát by im to nebol povolil. S toho vznikla myšlienka spolu-užívania chrámu, čo bol plebiscitom priradený gréckokatolíkom. V zásade je to dnes /po II. vatikánskom koncile/ možné, a v rôznych krajinách sa to praktizuje. No vždy treba dbať na to, či to prispeje utuženiu brat-ského spolunažívania, alebo to bude novým dôvodom škiepok. Lebo ináč vec vyzerá, ak ide o dávny rozkol medzi kresťanmi, kde dnešná generácia na tom nenesie žiadnu vinu, a ináč ak ide o čerstvé a nezacelené rany. A to bol práve prípad u nás na Slovensku. Tie chrámy pred rokom 1950 patrili gréckokatolíkom: vtedy sa ich bezprávne zmocnili pravoslávni; teraz /r.1968-69/ na základe plebiscitu sa vrátili gréckokatolíkom. Veriaci ľud nijako nechcel ani počuť o spolu-užívaní dôvodiac, že ide o tých, čo bezprávne tie chrámy zabrali a za 18 rokov nikdy katolíkom v nich nedovolili slúžiť; v hĺbke bola tiež obava, že pravoslávni takto sa chcu znovu zmocniť tých kostolov. No štátne úrady zaujali protivnú mienku, totiž boli za spolu-užívanie, a tlačili na gréckokatolíkov, že to musia prijať. Tak došlo ku vzájomným vyjednávaniam medzi predstaviteľmi gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi. Tam, kde bolo v mieste viacej kostolov /ako napr. v Košiciach a inde/ katolíci boli ochotní jeden z nich dať do užívania pravoslávny; títo však toto riešenie odopreli. Ďalej sa gréckokatolíci snažili jednať na základe reciprocity /jedného z obidvoch strán/ chcúajúc pomôcť hlavne veriacim v tých oblastiach, kde nebol povolený plebiscit. No dohoda sa rodila veľmi ťažko: viackrát sa stalo, že štátne úrady jednoducho rozkázali spolu-užívanie oň takého a takého dňa. Výsledok celej tej záležitosťi je tento: spolu-užívanie je v 47 gréckokatolíckych chrámoch, ale iba v 19 pravoslávnych. Táto vec spôsobila veľa nespokojnosti, roztrpčenia, ba aj nepríjemných chvíľ na oboch stranách a preto bolo by bývalo lepšie hľadať iné riešenie: teraz sa pomaly aj v tejto veci hladina uspokojuje.

Vzťahy medzi gréckokatolíckimi a pravoslávnyimi.

Z toho, čo sme doteraz povedali, vyplýva, že vzťahy medzi obidvoma cirkvami hneď od roku 1968 boli hodne napäté. Gréckokatolíci považovali pravoslávnych aj ak nie za priamych pševodcov, tak za spoluvinníkov toho, čo sa roku 1950 a potom cez 18 rokov stalo. Teraz žiadali reštitúciu svojich práv a cirkevného majetku. Pravoslávni zas, ktorí za mnoho rokov tvrdili, že gréckokatolícky problém je vyriešený, že niet už gréckokatolíkov, považovali obnovu gréckokatolíckej cirkvi ako priamy útok na seba, a keď videli, že skoro všetci ľud sa kľási ku gréckokatolíkom a štátne úrady im odovzdávajú chrámy a iný majetok, začali kričať, že katolícka cirkev chce zničiť pravoslávnu cirkev. To, ako uvidíme nižšie malo veľký ohlas v ekumenickom hnutí.

Keď počas plebiscitov a po nich nasledujúcim preberaní chrámov a iných farských budov dochádzalo na niektorých miestach k výtržnostiam a nesvárom, predstavitelia oboch cirkví, ako aj zástupcovia rímskokatolíkov sa stretli 2. novembra 1948 a zverejnili spoločnú výzvu.

Napriek tejto výzve, vzťahy medzi oboma cirkvami nielenže sa nezlepšili, ale sa ešte zhoršili. Príčinou bol nekonziliantný postoj pravoslávnych, ktorí vediac, že majú za sebou štátne úrady, nielenže neodovzdali gréckokatolíkom to, čo im patrilo, ale kládli vždy väčšie a neoprávnené požiadavky, hlavne pre spoluúžívanie chrámov. V ruských pravoslávnych ostali tri najväčšie budovy v prešovskom biskupstve: biskupská rezidencia a seminár v Prešove, a kláštor Svätovredemtorciotov s krásnym chrámom v Michalovciach. Gréckokatolíci si mysleli, že sa aj o týchto budovách dohodnú, ale doteraz sa to neuskutočnilo. Okrem toho gréckokatolíkov veľmi sa dotkli nesprávne očierňovania, ktoré pravoslávni šíрили pri rôznych príležitostiach v zahraničí, že im gréckokatolíci "ukradli" katedrálu a iné chrámy, že prenasledujú ich duchovných, keď ich vypovedajú z farských budov, atď. Hlavo výskri nesomenuli, ako sa postojovalo roku 1990, keď gréckokatolícki kňasi hemilosrdne boli aj s rodinami vyhodení na ulicu a potom zavretí do koncentračných táborov. Slovom, to robenie zo seba pravoslávnych "mučeníkov", a očierňovanie gréckokatolíkov v zahraničných kraľoch - o čom si hneď povieme - nepriselo k uvôľneniu nástia.

Ohlas v ekumenickom hnutí

Obnovenie gréckokatolíckej cirkvi, tak pre svoju povahu, že ide o jednu katolícku miestnu cirkev východného obradu, ako aj pre vyššie spomenuté mediacirkevné ťažkosti malo veľký ohlas v ekumenickom hnutí. Sem tam vyskytli sa aj katolícki ekumenisti, ktorí nepovažovali obnovenie gréckokatolíckej cirkvi za vhodné za dnešných okolností a v dnešnom ekumenickom ovzduší. Je totiž známe, že niektorí ekumenisti považujú jestvovanie východných katolíckych cirkví za prekážku zblíženia s pravoslávnyimi, a preto vyslovili mienku, že keď už raz gréckokatolícka cirkev na Slovensku bola zrušená /r. 1990/, nevyplatí sa ju obnovovať. No boli to iba ojedinelé hlasy. - V pravoslávnych kružkoch zase pod vplyvom informácií, čo dochádzalo do zahraničia, graňský pravoslávny metropolita, obnovenie gréckokatolíckej cirkvi bolo odsúdené ako útok katolíckej cirkvi na pravoslávie, v rozpore s ekumenickými zásadami.

Predvídajúc tie ťažkosti, predseda Akčného výboru vdp. Dr. Ján Murín už v máji 1960 dal do verejnosti nasledujúce prehlásenie.

Ohlas Akčného výboru gréckokatolíckej cirkvi v Československu k predstaviteľom a priaznivcom ekumenického hnutia.

Gréckokatolícka cirkev v Československu bola 20. apríla 1990 násilne proti vôli veriacich štátnym zásahom zničená. Veriaci boli proti ich vôli a presvedčeniu prehlásení za pravoslávnych a všetok majetok cirkevný bol daný pravoslávnej cirkvi. Odvtedy bola gréckokatolícka cirkev úradne mimo zákona. No veľká väčšina tak duchovenstva ako aj veriacich ostala verná svojomu presvedčeniu, napriek všetkým ťažkostiam a prenasledovaniu.

Teraz po 13. rokoch utrpenia, v procese demokratizácie prebiehajúcej v Československu, aj gréckokatolícka cirkev je na žiadosť veriacich obnovená a rehabilitovaná.

Ak niekto z predstaviteľov a priaznivcov ekumenického hnutia považuje tento počin ako protiekumenický, týmto slávnostne prehlasujeme :

My sme za ekumenické hnutie, ako je načrtnuté v Dekréte o ekumenizme II. vatikánskeho koncilu. No v tom samom čase sme aj za Dekrét o náboženskej slobode, vydaný týždeň Koncilom.

Ak nás niekto za roky 1950-1968 považoval za pravoslávnych, mylil sa. Veľká väčšina sme ostali verní katolíckej cirkvi aj napriek prenasledovaniu. A preto teraz my neopúšťame pravoslávnu cirkev, ani katolícka cirkev nás z nej nehaní, ale my iba verejne znovu sme tým, čím sme vždy boli. Nám je ľúto, keď musíme povedať, že bola to pravoslávna cirkev, ktorá proti vôli nášho ľudu, so súhlasom vlády, zaujala naše cirkevné budovy. Ak ich teraz musíme "vrátiť", je to iba spravodlivosť.

My prehlasujeme, že všetci tí, čo v dobrom presvedčení chcú patriť do pravoslávnej cirkvi, nielen že neutrpia z našej strany žiadne príkorie, ale budú mať našu pomoc. No aspoň takú istú slobodu svedomia a náboženstva žiadame pre tých, čo chcú patriť do katolíckej cirkvi. Až potom, keď sa každý slobodne rozhodne, sme ochotní s pravoslávymi spolupracovať pre dobro kresťanstva.

ThDr. Ján Murín,
predseda Apoštolského výboru

Obavy Dr. Murína neboli ťmárne. Pravoslávny pražský metropolita Dorotej, už 25. júna 1968, poslal Kardinálovi Augustínovi Beovi, predsedovi Sekretariátu pre zjednotenie kresťanov pri Svätej stolici list, v ktorom opisuje vzniklú situáciu nesobjektívne.

Metropolita Dorotej napísal podobné sťažnosti na gréckokatolíkov aj samému Svätému otcovi Pavlovi VI. Svätý otec mu raz listom odpovedal. Táto korešpondencia doteraz nebola zverejnená. Metropolita Chrysoptom, tajomník posvätej synody carhradského patriarchátu sa o nej vyslovil, že prejavuje "nauzaj otvoreného a kresťanského ducha".

Medzitým Svätý otec bol informovaný aj predstaviteľmi gréckokatolíkov o udalostiach na Slovensku, a prejavil svoju radosť nad obnovením prešovského biskupstva a povedal povzbudivé slová gréckokatolíkom, čo sa v tom čase zúčastnili na audienciách v Ríme. Najvýraznejšie to bolo 19. februára 1969, keď do Ríma došli zvláštnym vlakom pútnici z Košíc.

"Na tejto audiencii, dodávajúcej jej zvláštno nádychu horlivosti, je prítomných okolo 500 slovenských pútnikov z Košíc na východnom Slovensku. Prišli do Ríma, leci s oneskorením, aby sa zúčastnili na oslavách 1100 výročia smrti sv. Cyrila, apoštola svojej vlasti a ľudu slovanských národov. S nimi sú aj iné skupiny, ktoré s ňou prišli si uctiť hrob svojho veľkého apoštola v Ríme. Prišli sem, napriek neprijemnému počasiu, hnaní akoby vätorným zápalom, čo sa nebojí zimy. A medzi nimi chceme zvlášť pozdraviť skupinu

Gréckokatolíkov. Svojou prítomnosťou dokazujú tú vnúornú skutočnosť, že ich cirkev nie je Ejiže a je vitcháncu, ale je aj verejne priznaná a zorganizovaná. A toto je pre nás veľkou útechou."

Vývoj našich udalostí v Československu mal ohlas aj na vše-pravoslávnej konferencii v mestečku Chambésy pri Ženeve /čvadžiarsto, 8. - 15. júna 1968/. Metropolitka pražský Dorotej nezúčastnil sa tej konferencie, ale poslal predsedníctvu prípis, v ktorom sa ospravedlňoval a informoval konferenciu o situácii v ČSSR. Tá istá kniha zasadání takto zaznamenala celú zložitost,

"Archiepiskop pražský Dorotej oznámil, že mu bolo nemožné sa zúčastniť. Neprítomnosť delegátov /pravoslávnej/ cirkvi v Československu sa vysvetľuje napätou situáciou v tej krajine následkom nepriateľských akcií uniátov /gréckokatolíkov a rímskokatolíkov: oni napádali pravoslávne chrámy a násilím sa ich cheli zmocniť. Za takej situácie metropolitka Dorotej nevidel možnosť zanechať svoje stádo. ... Podkomisia /ktorá mala študovať možnosť dialógu s katolími/ nepodnikla nové kroky, aby sa začal teologický mediacirkevný dialóg s katolími. Príčinou toho uzavretia sa bolo zistenie, že katolíci na viacerých miestach podnikli akcie, ktoré sú škodlivé vytvoreniu nevyhnutných podmienok pre teologický dialóg a teda sú preháňkou toho dialógu. Počas diskusie o tomto texte vyšlo najavo, že pod tými "akciami zo strany katolíkov" sa rozumie hlavne násilienstvá, ktoré uniati /gréckokatolíci/ podnikli na pravoslávnych v Československu. Katolícka hierarchia tie násilienstvá trpela /tolerovala/, ba ich aj podporovala, a Vatikán mlčel."

Ako z toho vidno, udalosti okolo obnovenia gréckokatolíckej cirkvi v Československu boli príčinou, že nebola ustanovená mediacirkevná komisia pre teologický dialóg: pravoslávni-katolíci. A dôvodom toho boli informácie, ktoré poslal metropolitka Dorotej. Porobné informácie podávali pravoslávni rôznymi časopisom v zahraničí. Preto pisateľ tohoto článku považoval si za povinnosť podať viackrát opravu tých jednostranných informácií a nespravodlivých očierňovaní gréckokatolíkov.

Poskme sa na postoj metropolitka Doroteja. Z jednej strany vo vyššie citovanom úryvku z oklusu veriacin /4.XI.1968/ uznáva, že sa roku 1950 stali gréckokatolíkom krivdy. Taktiež uznáva, že tie krivdy treba napraviť. Z druhej strany však volá násilienstvom a nekresťanským postupom tie kroky, čo boli podujaté na nápravu tých krivd. Zvlášť je nespravodlivou obžaloba, že gréckokatolíci napádali pravoslávne chrámy a násilím sa ich chceli zmocniť. Po-najprv treba vysvetliť, že gréckokatolíci si nerobili nárok na žiaden chrám postavený pravoslávny, ale išlo o chrámy, čo roku 1950 pravoslávni nespravodlivo uchwátli od gréckokatolíkov. Po druhé: prisúdenie chrámu išlo demokratickou cestou plebiscitu, a nie násilím ano r. 1950. Po tretie: ak na niektorých miestach došlo k násilnostiam, neboli vinovatí gréckokatolíci, ale pravoslávni, ktorí napriek plebiscitu nechceli chrám odovzdať.

Metropolit Dorotej v liste kardinálovi Boovi vyčíta gréckokatolíkom, že neslušne zachádzali s najsv. Eucharistiou, že páliili pravoslávneantirénsiá s relikviami svätých, cirkevné rácha, atď.

K tejto veci predseda Akčného výboru Dr. Ján Kuria prehlásil: Hlode sa nečítalo, že by sa boli gréckokatolíci chovali nečlúšne k najsv. Eucharistii. Tak isto antimensiá posvätené pravoslávnyimi biskupmi, boli pravoslávnyimi vrátené. Čo sa týka cirkových rách, keď sa po prevzatí chrámu a sakristia čistili, na niektorých miestach /napr. Žipov, Poča/ našli sa staré, výpukavé a roztrhané cirkevné rácha. Aby ich mohli nedni smetie, tie rácha, práve a šty k bokoslubnému predmetu boli spálené. V Stropkove k bývalému gréckokatolíckemu chrámu pravoslávni pristavali vežu, a na ňu umiestnili trojramenný kríž. Po prevzatí chrámu gréckokatolíci ten kríž, ktorý považovali za symbol pravoslavia, snali z veže a umiestnili tam iný kríž, ak by boli považovali za symbol svojej viery, teda aj tu nešlo o zmenšenie "pravoslávneho kríža", ale o výmenu. Podobne by sme mohli vyvrátiť aj ostatné tvrdenia a obžaloby pravoslávnych. U nich najväčšia je tá, že katolícka cirkev pri obnovení gréckokatolíckeho biskupského biskupstva chcela "úplne zničiť" pravoslávnu cirkev, alebo doviest' ju na minimum veriacich členov". Aj toto tvrdenie je nespravodlivé, lebo sa zakladá na nesprávnom predpoklade, že 400.000 veriacich, ktorých si pravoslávna cirkev v rokoch 1940-1960 nárokovala, boli vskutku pravoslávni. Ako plebiscitársky dokázali, asi 90 % tých veriacich boli a ostali grécko-katolíckmi, a to, že sa oni hlásili k životu a chceli sa cirkevne zorganizovať, nemožno nazvať " násilnosťou" voči nikomu. Ak sa stali počas prechodného obdobia na niektorých miestach nedôstojné výčiny, to každý kresťan musí odsúdiť. No, aj tu to mohlo zasiahnuť sa bez tých výčinov celkom ľahko, lebo pravoslávni boli konali podľa vôle veriacich prejavenej pri plebiscitoch. Tak isto dnešné sa žšie by sa mohlo vyvolať, akoby sa s gréckokatolíckmi dohodli o uzávaní troch najväčších biskupov v biskupstve: biskupkej rešidence a seminára v Predove ako aj kláštora otcov redemptoristov s príslušným chrámom v Michalovciach.

Záver

Ako sme poukázali, obnovenie gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku malo veľký ohlas v ekumenickom hnutí a to okrem viacej-menej negatívny. Nielen slovenskí gréckokatolíci, ale aj celá katolícka hierarchia v ČSSR, ba aj Svätá stolicia v Ríme je obžalovaná, že nenabrúnila obnoveniu tej cirkvi a tomu, čo z toho obnovenia nasledovalo. Néponázne doťeraz odpoveď Svätého otca Pavla VI. na listy metropolitána Boroteja, ale Sekretariát pre zjednotenie kresťanov pri Svätej stolici dal svojho či už písomne, alebo ústne, že v tejto našej otázke stojí na nasledujúcich zásadách.

- 1/ Sloboda svedomia každého veriaceho musí byť úplne rešpektovaná vďaka, čo majú v tejto otázke záujem
- 2/ Aj cirkev katolícka aj cirkev pravoslávna na základe súvnych cirkových predpisov /kánonov/ určila náuku, že nemožno považovať za autenticky koncilárne a platné rozhodnutia, učinené bez účasti a schválenia biskupov, ktorých Duch Svätý ustanovil za

nástupcov apoštolov a pastierov božieho stáda. Tento znak konciliárnosti chýbal zhromaždeniu v Prešove roku 1950. Preto je pochopiteľné, že veľký počet veriacich gréckokatolíkov zachoval si v srdci ducha spoločnosti /communio/ s Rímskou apoštolickou stolicou, a keď sa aj najavo, keď zmenené okolnosti dovolili.

3/ Prístupom na zaistenie slobodného rozhodnutia, ktoré sa zakladá na náboženských dôvodoch a nie na iných, treba hľadať v spolupráci všetkých, čo majú záujem na tejto otázke. Taktiež riešenie problémov, ktoré môžu vzniknúť medzi katolíckymi a pravoslávnyimi, treba hľadať a nájsť v atmosfére, ktorá zaisťuje rešpekt každej osoby, ktorá prejaví lásku, čo má panovať medzi bratmi, a ktorá úpne zamietne akúkoľvek formu násillia alebo nátlaku, na vynútenie prílišných veriacich do tej či onej cirkvi.

4/ Ak niekde značný počet kňazov a veriacich slobodne sa rozhodol aj viditeľne vyjadriť svoje spoločstvo /communio/ s Rímskou apoštolickou stolicou, tak je potrebné zriadiť zodpovedajúcu cirkevnú organizáciu, nielen na zaistenie riadnej duchovnej správy tejto skupiny, ale tiež na pestovanie pravého ekumenického ducha medzi veriacimi, a na riešenie praktických problémov spolunažívania medzi obidvoma cirkvami, podľa zásad naznačených vyššie.

Zdá sa nám, že tieto zásady sa zhodujú s tými, čo vo vyššie citovanom prehlásení vyjadril predseda Akčného výboru Dr. Ján Marín. Je totiž v celej tej otázke treba dbať na dva Dekréty II. vatikánskeho koncilu: Dekrét o ekumenizme, ale taktiež Dekrét o n. boženskej slobode, čiže o slobode svedomia a vierovyznania. Kto si myslí, že by sa bolo pomohlo ekumenizmu, keby sa nebola obnovila gréckokatolícka cirkev na Slovensku, ale by sa bolo držalo vyše 300.000 veriacich v duchovnej neslobode, ten sa mylí. Zaiste obnovenie tej cirkvi prinieslo so sebou mnoho praktických a delikátnych problémov. Je však možné vyriešiť ich iba vzájomným rešpektovaním slobody svedomia každého veriacieho a vzájomnou láskou. Iba takto sa pomôže ekumenizmu.

Michal Lacko /Echo, 1973 č.4 - krátené, bez poznámok/.

Poznámka redakcie :

Článok M. Lacka sme uverejnili pri príležitosti 20. výročia "povolenia" novej činnosti Gr.-kat. cirkvi na Slovensku. Štúdia napísaná v r. 1973 je plne aktuálna aj dnes. Mnohé nedoriešené otázky okolo G.k. cirkvi sú závažným problémom spoločenských vzťahov dnešného Slovenska.